

Лекція № 8

Тема 2.1: «Загальні положення про природно-заповідний фонд України»

Мета: ознайомити із основними поняттями та правовими засадами природно-заповідного фонду (ПЗФ) України; розглянути класифікацію територій та об'єктів ПЗФ України; проаналізувати основні засоби збереження та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Сприяти формуванню екологічного мислення та усвідомленню необхідності охорони природних територій.

Основні поняття: природно заповідний фонд; класифікація територій та об'єктів ПЗФ України, основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

План і організаційна структура лекції:

Вступ.

1. Законодавство України про природно-заповідний фонд.
2. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
3. Правові засади функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
4. Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
5. Види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Висновки.

Вступ

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України є національним надбанням. Він охоплює території та об'єкти, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну та рекреаційну цінність..

Правове регулювання природно-заповідного фонду в Україні ґрунтується на Законі України «Про природно-заповідний фонд України» та низці міжнародних зобов'язань, які наша країна взяла на себе у сфері охорони природи.

У цій лекції розглянемо класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, правові засади функціонування, основні засоби збереження та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

1. Законодавство України про природно-заповідний фонд

Базовим законом, який визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природоохоронних територій України, відтворення їх природних комплексів та об'єктів є закон України «Про природно-заповідний фонд України». Згідно з цим законом, *природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти*

яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління у цій галузі.

Відносини в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів регулюються також Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельним кодексом України та іншими актами законодавства України.

Землі природно-заповідного фонду – це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На землях природно-заповідного фонду забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням.

Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюються в натурі.

2. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Класифікаційна структура територій та об'єктів природно-заповідного фонду України включає 11 категорій (рис. 2.1), які різняться своїм походженням, значенням і правовим статусом.

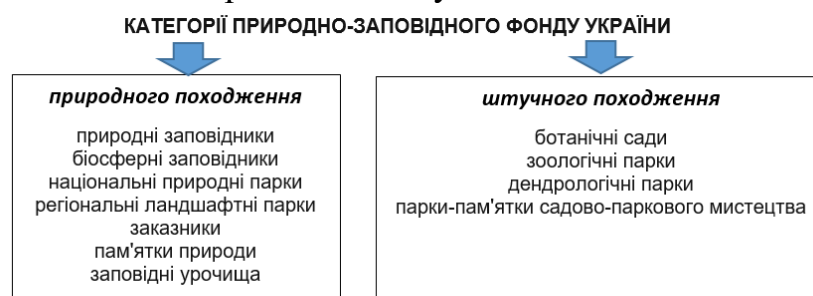

Рисунок 2.1 – Категорії природно-заповідного фонду України

Природні заповідники, біосферні заповідники та національні природні парки є категоріями загальнодержавного значення.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Статус юридичної особи мають окремі категорії природно-заповідного фонду для управління яких створюють спеціальні адміністрації. До них належать природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки загальнодержавного значення, а також регіональні ландшафтні парки.

Ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки місцевого значення та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва відповідно до законодавства України можуть бути визнані юридичними особами.

Заказникам, пам'яткам природи чи заповідним урочищам не надають статусу юридичної особи.

3. Правові засади функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Правові засади функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначаються у положеннях про них.

Положення про територію чи об'єкт природно-заповідного фонду (далі – положення) – це офіційний документ який визначає завдання, науковий профіль, характер функціонування і режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Положення розробляються для всіх категорій природно-заповідного фонду, окрім пам'яток природи та заповідних урочищ.

Завдання, особливості природоохоронного режиму пам'яток природи та заповідних урочищ визначаються в їх первинних облікових документах.

Положення затверджуються:

- центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища – *щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;*

- обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища – *щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.*

4. Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

- встановлення заповідного режиму;
- організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;

•додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планувальної документації, землепорядкування, лісовпорядкування, здійснення оцінки впливу на довкілля;

•запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;

•здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;

•встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;

•проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;

•проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

5. Використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Території та об'єкти природно-заповідного фонду можуть використовуватися:

- у природоохоронних цілях;

- у науково-дослідних цілях;

- в оздоровчих та інших рекреаційних цілях;

- в освітньо-виховних цілях;

- для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється в межах ліміту та на підставі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Перелік видів використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядок їх використання визначаються режимом територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також на підставі дозволів.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється на підставі дозволів, що видаються органом виконавчої влади

Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а також на підставі дозволів.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення (крім корисних копалин) здійснюється на підставі дозволів, що видаються місцевими радами за погодженням з органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення визначається Кабінетом Міністрів України. Видача дозволів на спеціальне використання природних ресурсів здійснюється на безоплатній основі.

Видача дозволів здійснюється на підставі клопотання (заявки) природокористувача, погодженого із власником або постійним користувачем земельної ділянки та заінтересованими органами.

Дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів може бути анульований органом, що його видав, у разі: різкого погіршення стану навколишнього природного середовища внаслідок природокористування, ліквідації підприємства, установи або організації, яка отримала дозвіл; порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду; втрати чи пошкодження дозволу, що не дає можливості визначити зміст дозволу.

Дозвіл видається після затвердження лімітів протягом місяця з моменту подання клопотання. Підставами для відмови у видачі дозволу є відсутність затвердженого в установленому порядку ліміту, порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду.

Рішення про відмову у видачі дозволу може бути оскаржено до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, або до суду.

Прийняття рішення про відмову у видачі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється у місячний строк.

Заява про оскарження рішення про відмову у видачі дозволу подається до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, протягом строку, що не перевищує десять днів з дня одержання відповідного

рішення. Заява розглядається у десятиденний строк. Про результати розгляду заявник повідомляється у письмовій формі.

Проведення рубок формування і оздоровлення лісів, інших видів рубок здійснюється в межах затверджених планів та на підставі рішень науково-технічних рад установ природно-заповідного фонду згідно з лімітом на використання природних ресурсів на підставі дозволів.

Висновки

Природно-заповідний фонд України є важливою складовою національної екологічної політики та відіграє ключову роль у збереженні біорізноманіття, природних екосистем і унікальних ландшафтів. Законодавче регулювання охорони природно-заповідного фонду забезпечує правові засади функціонування, основні засоби та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення природно-заповідного фонду.
2. Як класифікують території та об'єкти природно-заповідного фонду?
3. Назвіть категорії природно-заповідного фонду, які мають статус юридичної особи.
4. Які органи зобов'язані розробити і затвердити положення про території та об'єкти природно-заповідного фонду?
5. Якими заходами забезпечується збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду?
6. Назвіть основні види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
7. Як здійснюється спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду?

Використана література

1. Про природно-заповідний фонд України : *Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#n48>
2. Про охорону навколишнього природного середовища : *Закон України від 25.06.1991 № 1264- ХІІ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Земельний кодекс України : *Закон України від 25.10.2001 № 2768- ІІІ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Методичні рекомендації щодо розроблення положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду України : *Наказ Міндовкілля від 02.08.2022 № 281*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0281926-22#Text>
5. Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення : *Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 № 459*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF#Text>

6. Інструкція про застосування порядку установлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення : *Наказ Міністерства охорони навколишнього середовища України від 24.01.2008 № 27.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0117-08#Text>

7. Ліміти на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: *еПЗФ. ЕкоСистема : онлайн-платформа.* URL: <https://eco.gov.ua/categories/e-pzf>